

O POEZIJI HVARANA U 16. STOLJEĆU

UVOD U RECITAL — HVAR, 8. SVIBNJA 1986.

Rafo Bogišić

Teško je o nekoj poeziji govoriti neposredno prije recitala te iste poezije. To pogotovo ako je riječ o publici sastavljenoj od stručnjaka ili od istinskih obožavalaca, tj. od ljudi koji poeziju i razumiju i vole.

Imam, dakle, težak zadatak da sad i ovdje, prije recitala poezije hvarskih renesansnih pjesnika, kažem uvodnu riječ, dakle, riječ koja bi morala pomoći slušanju i recepciji, razumijevanju i doživljavanju poezije starih hvarskih pjesnika. Savršeno mi je jasno da je to što želim i moram veoma teško. Otvoriti vrata nekoj poeziji i pomoći njezinu izlasku u svijet, odnosno ulasku u našu svijest i naš intimni život, znači stvoriti uvjete za pretakanje jedne intimnosti u drugu, za oživljavanje nečega što je davno postalo i ostalo živo, što tiho postoji i čeka. Treba, dakle, individualizirati nešto u novoj klimi i u novom vremenu. Večeras želimo jednu davnu i staru poeziju prihvatiti i ubrati kao zreli plod i taj plod konzumirati. To što je nekada taj plod bio na najbolji mogući način ubran i konzumiran nije olakšavajuća okolnost. Naprotiv, ta činjenica do neslučenih razmjera povećava naš osjećaj odgovornosti i time nam otežava posao.

Prihvatanje i konzumiranje ovoga staroga ploda danas je osobiti čin i blagdan. Za puninu toga čina svatko od nas posebno je i osobno odgovoran. Riječ sa strane, u najboljem slučaju, može zaista biti samo riječ sa strane, periferni podatak koji na cvijet i biljku može samo ukazati i u najboljem slučaju kao pratilac na ponešto ukazati.

Hvarska kultura u 16. stoljeću bila je subjekt i individualnost na svim razinama i u svim relacijama. Nosioci, čimbenici i stvaraoci te kulture do toga su došli polaganim i temeljitim dugotrajnim procesom. Ovaj punkt, ova uvala i draga, odnosno ovaj grad, sredina i komuna kao dio jednoga širokog kruga mediteranske hrvatske kulture primio je tekovine koje su polako nailazile i u ovu dragu, isto onako kao npr. u sjeverniji Split ili u južniji Dubrovnik. Oplodnja humanizma u Hvaru (kao ni u Splitu ni u Dubrovniku) nije poznavala poteškoća i nije imala stresove ni očitovala iznenađenja. U »pripremljenim« sredinama procvat renesanse nisu ometali oblici ni plodovi nezrelosti ili poluzrelosti. Nesnalaženje je za takve sredine bio nepoznat fenomen. U renesansnoj književnosti na otoku Hvaru nema znakova amaterizma, početništva ili nesigurnosti. Sve što je u to vrijeme tu stvoreno ima znak utemeljenosti, mjere i zrelosti, sve je na visokoj profesionalnoj razini.

Do toga u hvarskoj renesansnoj kulturi i književnosti nije došlo slučajno. Mislim, da su tu puninu oblikovanja i pripreme uvjetovala dva aspekta: kao prvo, učeni slojevi Hvarana u 16. stoljeću bili su zaista učeni, naobraženi. Na razini suvremenih humanističkih stanja prihvatili su tekovine i kretali se smjerom kojim je kretala kultura vremena; i kao drugo, bez imalo znakova ograničenosti i ustručavanja, bez kompleksa siromaštva, odvojenosti malog mjesta i servilnosti prema drugima, Hvarani ni jednog trenutka nisu zaboravljali da su oni nešto posebno, da su izdanci stabla i plodovi jedne osobite obitelji, sredine, grada, kraja i naroda. Rezultat spontane sigurnosti s obzirom na spomenute kategorije postojanja jest istina kako sve književne tvorevine Hvarana u 16. stoljeću kao primarni kvalitet posjeduju naglašenu osobujnost, svijest o sebi, izvornost, nešto što ih temeljito razlikuje od drugih i što ih izrazito individualizira. Sve je u Hvaru 16. stoljeća u stilu suvremene mediteranske kulture, nedjeljiv je dio svoje obale i svoga naroda, a opet sve što su u tom stoljeću Hvarani napisali ima karakter osobitog, izvornog, domaćeg, ima znak subjekta, jednog osobitog življenja. U kontrapunktu okvira mediteranskog sklopa Hvarani su najsajniji izraz hrvatskog duhovnog bića, a u kontrapunktu hrvatskog izraza Hva-

rani se u odnosu prema drugim hrvatskim središtima očituju kao siguran subjekt i osobnost.

Upada u oči kako književni historičari, a još više pojedini istraživači kad govore o Hanibalu Luciću, Petru Hektoroviću i Mikši Pelegrinoviću, kao specifikum uočavaju i ističu upravo njihovu izvornost, originalnost, otklon od suvremene literarne konvencije. Svi su ovi pjesnici sigurno u tokovima i okvirima poetike svoga vremena, a opet u svih je naglašen pomak i otklon, skretanje na vlastiti put. Boja i ugođaj pa i temeljni znači strukture u hvarskih renesansnih pjesnika naglašeno izmiču principima suvremene konvencionalne školske poetike. Kasandrić je npr. zadivljen stao i čudio se kako je Hanibal Lucić imao hrabrosti da svoje pjesme organizira po svom nahodanju ne vodeći mnogo računa, je li to u skladu s već u njegovo vrijeme klasičnim petrarkizmom. Čudi se Kasandrić kako Lucić u pojedine pjesme uvodi realne dijaloge, odnosno kako pojedine pjesme oblikuje kao realne priče svoje biografije. Istraživači »ROBINJE« vide različite stvari u njezinoj finalnoj slici, različite stvari u genezi, organizaciji dramaturgije, ali se svi slažu da je riječ o nečemu što je »složeno« na osobit način, što je neobično (i, dakako, lijepo). O Hektorovićevu »RIBANJU« istraživači, također, »razgovaraju« kao o djelu različita tipa (putopis, ekloga, poema), što je, pored ostalog, siguran znak da ni Hektorović nije mnogo vodio računa o uhodanim i šablonskim zakonima pojedinih vrsta i vrsnog sustava općenito, pa je u svoje djelo uključio sve što je smatrao da treba smjestiti, a smjestio je zapravo u prvom redu sebe. Ni Mikša Pelegrinović nije razmišljao o zakonima vrste pa ga nije nimalo smetalo što u maskeratu smješta nešto što tamo uopće ne spada: čistu i nepatvorenu ljubav. Jednostavno, okvir je podvrgao sebi kao i Lucić i Hektorović. Hvarski pjesnici kao da se nisu slijepo podvrgavali konvenciji, jedino što su vidjeli i poštovali bila je poezija sama po sebi, poezija kao oblik i izraz njihove osobne egzistencije.

Nije sad trenutak da potanje istražujemo sve kulturne i sociološke uvjete pojave specifične hvarske renesansne osobitosti. Je li u tome pomogla visoka renesansna kultura koja je ne odmičući se od života snagom svog postojanja djelovala na okretanje prema sebi? Je li intenzivni domaći život umnogome udaljen od drugih središta i, kao oaza, smješten na pučini, imao i tu snagu da riječ odredi, smjesti i podvrgne vlastitoj individualnosti? Je li u stvaranju male i tihe, ali moćne i snažne književnosti pomogao mali i tihi ali moćni svijet i život kojim je

stalež što je književnost stvarao bio okružen? Je li u skladu s ovim na karakter hvarske književnosti i pjesničke riječi ove sredine djelovala pučka i narodna umjetnost, narodna seljačka i gradska pjesma koja je kao mirisno sijeno znala oplemeniti zrak i onda prepustiti mjesto izdancima umjetničkog kazivanja?

Nećemo sad istraživati uzroke, uvjete, na nama je da pojavu uočimo, da je kao najvažniji kvalitet renesansne književnosti na Hvaru primijetimo, i to ne zbog istraživalačkog zadovoljstva, nego zato što nam upravo taj kvalitet pruža obilje spoznaja potrebnih za užitek. Taj kvalitet glavni je znak i čarobna boja spektra poezije što se radala u gradu Hvaru, i to je ono što pri slušanju hvarske renesansne poezije treba imati na umu.

Gornja spoznaja iskazana je općenito i načelno. Trebalo bi sad i pobliže s obzirom na poeziju hvarskih renesansnih pjesnika vidjeti, kako su to oni svoj tematsko-motivski svijet izrazili na osobit način. Kako rekoh, analiza večeras u ovoj prigodi ne dolazi u obzir. Večeras ćemo se bez analize susresti s poezijom, dakako u izboru. Vidjet ćemo i osjetiti ljepotu onoga o čemu je bilo riječi, kako su renesansni kanoni iskazani u varijanti koja je nekako bliža i jednostavnija; bez velikog je zamaha i velikih riječi, ali s posebnim smislom i osjećajem za mjeru. Nema u Hvarana grandioznosti, ali ni kompleksa inferiornosti. Ne znam gdje se i kako renesansni osjećaj za mjeru na bolji način iskazao nego je to u djelima hvarskih renesansnih pjesnika. Uzorke u tom pogledu imamo u raznim vrstama: u drami, u poemi, u lirici. To može biti prva naša konstatacija. Kao drugo možemo primijetiti kako Hvarani ne hrle u apstrakciju i općenitost, čak ni u refleksiju. Nema u Hvarana ni trunka ni milimetra raskoraka između njihova života i riječi kojom su svoje življenje pratili. To se npr. jasno vidi u jednom od najvažnijih trenutaka petrarkizma: u opisu gospojine ljepote. U Ranjininu zborniku, u Dubrovniku 1507, gospojina ljepota je nekako opća, daleka, apstraktna, neodređena premda potanko »opisana«. Nestvarna je, jer ne prilazi osobnoj, pojedinačnoj, stvarnoj i jednoj određenoj ljepoti. U Lucića je drukčije. Lucićev opis nije apstraktan, općenit, nadljudski, nego je stvaran i blizak, a onda podignut na razinu rafinirane i čiste lirike.

Treba pri tome upozoriti na još jednu stvar s ovim u svezi. I to stvar od fundamentalnog značenja, na stvar koja bi mogla dovesti u zabludu onoga tko ne osjeti prave izvore i dimenzije kvaliteta o kojemu je riječ.

Hanibal Lucić davno prije Dominka Zlatarića zna da poeziju ne stvara upotreba stanovitih riječi. On zna da riječi »rozica«, »diklica«, »sunačce« i »srdačce« i sve ostale riječi prvotnog i klasičnog petrarkističkog arsenala ne moraju biti znak osjećaja, života i poezije, ali Lucić o tome ne piše kao što će to izričito i jasno Dominko Zlatarić. Lucić o tome ne piše, ali taj koncept ostvaruje u pjesmi, on dakle jednu spoznaju ostvaruje na najuvjerljiviji način. Lucićeva poezija stvarni i formalni je oblik principa da poeziju s razina i daljina općenitosti, grandioznosti i nagomilanosti petrarkističke konvencije treba približiti stvarnom osjećanju i ljubavi. Lucićev smisao za čistoću, pojedinost, običnost i istinu nije znak nemoći da se uključi u bogati i raspjevani himnodij škole, nego sasvim obratno: siguran znak jedne autentične pjesničke izražajnosti.

Takav je u poeziji bio i Hektorović. I on je najprije u praksi, oblikujući u stihove svoje krstarenje dalmatinskim obalama i otocima pokazao kakve je poetike sljedbenik, a zatim je u pismu Pelegrinoviću objašnjavao zašto je postupio na stanovit način. I njega prema pjesničkom obliku vodi istina, kao što će se u izjavi zaljubljenog i zamaskiranog pokladnog pjevača Mikše Pelegrinovića obična životna istina pretvoriti u istinu pjesničkog oblika. Nije dakle samo u Lucićevoj »vili« put do rafinirane istine i poezije išao preko običnosti i životne istine, isti put je prošao Hektorović i Pelegrinović. Savršenstvo dotjeranosti poniklo iz obične istine a pretvoreno u virtuoznu lakoću dokaz je visoke spreme i autentične pjesničke inspiracije. To je razlog zašto ove pjesnike bez ikakvih poteškoća prihvaćamo, razumijemo i volimo.